

УДК 81'243

О.В. ШКУРКО,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

РОЛЬ ПИСЬМА В НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті класифіковано принципи й методи навчання письма, які застосовуються в сучасній методикі викладання іноземних мов, визначено роль письма у формуванні адекватного психофізіологічного та інтелектуального розвитку особистості загалом і продуктивної іноземної мови зокрема, зазначено проблеми, що виникають в іноземних громадян при оволодінні навичками письма на початковому етапі навчання української та російської мов.

Ключові слова: письмо, письмова мова, графічні та орфографічні навички письма, аналітичний і синтетичний методи, мета і засіб навчання іноземних мов.

Постановка проблеми. Навчання тій чи тій мові охоплює оволодіння учнями такими видами мовленнєвої діяльності, як аудіювання, говоріння, читання і письмо. Ця теза є очевидною та беззаперечною, утім, лінгвісти досі дискутують з приводу того, які з цих аспектів є більш важливими, а які – менш значущими.

Відомо, що успішність оволодіння іншомовним мовленням залежить від низки умов, зокрема, методу викладання іноземної мови. У першій половині ХХ століття мови вивчали в аспекті свідомо-порівняльного методу, підґрунтям якого було положення про потребу навчання водночас усного мовлення, читання та письма. Цей метод не давав очікуваних результатів, оскільки недооцінював усну форму навчання, що уможливило його модернізацію та виникнення у 60-х роках минулого століття свідомо-практичного методу, що спеціалізувався на принципі комунікативності. Прихильники нового методу вважали, що вивчення мови повинно починатися з усвідомлення учнями мовних чинників і ґрунтуватися на практиці (різного роду вправах, особливо мовних і передусім усних), яка відіграє важливу роль. Хоч цей метод і мав на меті комплексний підхід до навчання іноземних мов, кажучи про потребу формування і розвиток мовленнєвих умінь в чотирьох видах діяльності, письму відводилася додаткова роль. Сьогодні комунікативний підхід до навчання мов є домінуювальним. В останні десятиліття з'явилося чимало активних методів викладання іноземних мов та практично всі з них є інтенсивними. І. М. Румянцева інтенсивне навчання потрактує як таке, що «за мінімальний проміжок часу забезпечує максимально ефективні результати» [5, с. 118]. Послугуючись інтенсивними методами, розвитку писемного мовлення не приділяється уваги в зв'язку з елементарним дефіцитом часу.

Погоджуємося з тими лінгвістами, які вважають таке зневажливе ставлення до письмового мовлення помилковим і витлумачують його як засіб підвищення ефективності навчання іноземних мов.

Аналіз останніх досліджень. В останні роки значно збільшилася кількість методистів і викладачів-практиків, які усвідомлюють важливість розвитку писемного мовлення в контексті навчання іноземної мови [1, 6, 8]. Не можна не враховувати і практичну значущість письмового мовного спілкування в царині сучасних засобів комунікації, таких як електронна пошта, інтернет та ін. Потрібно зазначити, що феномен письма цікавить не лише лінгвістів, а й психологів, які активно обговорюють, наприклад, таку тему, як роль навчання письму в повноцінному психічному, розумовому й особистісному розвитку, а також проблему письма від руки і друкування [3, 7].

Мета. У цій статті класифікуємо принципи і методи навчання письма, які використовують в сучасній методиці викладання іноземних мов, визначимо роль письма у формуванні адекватного психофізіологічного та інтелектуального розвитку особистості загалом і продуктивної іноземної мови зокрема, зазначимо проблеми, що виникають в іноземних громадян при оволодінні навичками письма на початковому етапі навчання української та російської мов та запропонуємо спосіб їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Діяльність з передавання думок у письмовій формі, за спостереженнями Є.І. Пассова, «може здійснюватися на двох рівнях: 1) рівень А – грамотна графічна й орфографічна фіксація власне усного мовлення під час збереження всіх її особливостей (за винятком, зрозуміло, інтонаційних); 2) рівень Б – продукування писемного мовлення з усіма характерними для нього особливостями» [4, с. 211]. Сучасна лінгвістика, вслід за термінологією запропонованою Є.І. Пассовим, називає рівень А власне письмом, а рівень Б – писемним мовленням.

У методиці викладання іноземних мов письмо кваліфікуємо як процес оволодіння графікою та орфографією мови, що вивчають для фіксації мовного й мовленнєвого матеріалу. Це запис-репродукція представлена, наприклад, списуванням слів, речень і текстів, а також дослівним записом чужої мови (диктант), які призначені для закріплення графічних навичок письма або перевірки орфографічних знань, але не ставлять перед собою жодних комунікативних цілей. Схожі вправи використовують на початковому етапі навчання і, незважаючи на вдаваний примітивізм, відіграють важливу роль в процесі оволодіння іншомовним мовленням.

У сучасній методиці викладання іноземних мов послуговуються різними принципами навчання письма: 1) принципом усного випередження, коли в навчанні використовують усний вступний курс з подальшим переходом до читання та письма (зауважимо, що у цьому разі в учнів зазвичай виникають серйозні труднощі, тому багато методистів радять поєднувати первинне усне представлення з елементами письма і читання); 2) принципом урахування правил орфографії мови, що вивчають, який ґрунтується на одному з чотирьох типів орфографії: а) фонетичному, при якому звуковий ряд відповідає графічному запису, як, наприклад, в іспанській мові; б) традиційному, при якому написання є незмінним, а звукове уявлення змінюється, що є характерним для англійської мови; в) морфологічному, який полягає в тому, що та чи та морфема в споріднених формах або словах на письмі завжди зберігає єдиний графічний образ, як би не змінювалася її вимова; такий тип орфографії характерний для російської й німецької мов; д) ідеографічному, підґрунтя якого становить смислова відмінність схожих написань; 3) принципом зіставлення з рідною мовою, який зорієнтований на пошук загальних графічних елементів; 4) принципом поетапності формування навичок письма: а) розвиток техніки письма; б) використання письма для оволодіння мовним матеріалом; в) застосування навичок і умінь письма в комунікативному письмовому та усному мовленні.

У лінгвістиці наявні два методи навчання письма: аналітичний і синтетичний. За аналітичним методом, розробленим в 1778 році Е.К. Транном, навчання має починатися з сприйняття образів, слів і коротких речень, в яких потім потрібно виділяти окремі елементи. Транн запропонував використовувати шеститижневу систему навчання письму, розділивши її на 6 етапів: 1) знайомство з величезною кількістю речень, що мають смислове наповнення; 2) оптичний аналіз великих літер; 3) фонематичні вправи (учні упізнають знайомі букви); 4) оптичний аналіз малих літер; 5) співвіднесення фонем з графемою, тобто встановлення зв'язку між звуком і буквою; 6) робота з графічним і звуковим образом слова, речення (wolf – wol – wo – w; w – wo – wol – wolf). Синтетичний метод, що сягає корінням у 17 століття, називають «буквеним методом» (літери – склади – слова). У 18 столітті Екель-замер удосконалив цей метод та створив на його основі «звуко-літерну» методику, в якій вимові відводили значущу роль. Автор виокремлював два етапи навчання письма: 1) акустичний аналіз слів; 2) аналіз утворення окремих звуків; 3) письмо (прописи – речення). Обидва методи навчання письма мають як позитивні, так і негативні риси: аналітичний метод особливо виділяє значення лексем та передбачає структурованість навчання, однак не приділяє уваги написанню букв і слів, тому читання записаного від руки тексту викликає великі труднощі, оскільки почерк з точки зору каліграфії є катастрофічно поганим; синтетичний метод формує в учнів гарний, каліграфічний почерк, але абсолютно відчужує продукт ді-

яльності. Саме тому нині в методиці викладання іноземних мов застосовують аналітико-синтетичний метод навчання письма.

За нашими спостереженнями, багатьом викладачам-лінгвістам доводилося чути запитання: «Навіщо людині в епоху глобальної комп'ютеризації вчитися писати від руки?» Безумовно, високі технології спрощують людині життя, даючи змогу не витратити час на щоденні процеси, однак навряд чи студенти навчаться висловлювати свої думки і грамотно писати навіть рідною мовою, не кажучи вже про іноземну, якщо твори, реферати та курсові роботи пишуться за допомогою компіляції скопійованих шматків з Інтернету.

Роль письма для адекватного психофізіологічного та інтелектуального розвитку особистості важко переоцінити. Ще в середині ХХ століття доктор медичних і педагогічних наук, психолог зі світовим ім'ям А.Р. Лурия говорив про виняткову складність та вагомість процесу письма [2]. Узагальнюючи результати його досліджень, можна стверджувати, що чим якісніше тренуємо навички, що ґрунтуються на використанні дрібної моторики, тим якісніше будуть сформовані міжнейронні зв'язки мозку. На думку вченого, оптимальним способом реалізації біологічного зворотного зв'язку є письмо від руки.

Сучасні зарубіжні науковці дотримуються схожого погляду: в статті «Intelligence and the Art of Cursive Writing» доктор психологічних наук Девід Сортіно з Гарвардського університету рекомендує письмо від руки як метод стимулювання синхронізації роботи півкуль головного мозку. Далі, посилаючись на думку колеги – Ренда Нельсона – він пише про те, що письмо від руки сприяє розвитку швидкості мови [3]; Жаннет Фармер, невролог, графолог і графотерапевт з США, стверджує, що письмо сприяє концентрації уваги і контролю над імпульсами, що це потужний інтеграційний інструмент і центральна ланка в розвитку інтелекту [3].

У вишах України, навчаючи іноземних громадян української та російської мов, навички письма формують на підготовчих факультетах. Чимало труднощів зазвичай виникає в іноземців на початковому етапі навчання. Це спричинено відмінністю в написанні друкованих та прописних літер (наприклад, українські літери з – з, т – т та інші), а також в написанні букв, наявних в рідній та іноземних мовах (укр. л, н, п – англ. l, n, p), невідповідністю в мовах звуків і букв (укр. х, щ – англ. kh, shch), наявністю в рідній та іноземних мовах однакових по зображенню букв, що передають різні звуки (укр. т, м, р – англ. t, m, r). Також виникають складнощі під час оволодіння орфографічними навичками, пов'язані з невідповідністю, яка наявна між звучанням слова і можливими способами його графічного зображення. Наприклад, процес грамотного письма російською мовою спричиняє в іноземців великі труднощі, оскільки в мові наявні такі фонетичні явища, як редуція голосних (окно – [а]кно, восемь – вос[и]мь), оглушення та одзвінчення приголосних (хлеб – хл[е]п, вокзал – в[а]г[з]ал), невимовні приголосні (здра́встуйте, солн́це). Подолати ці труднощі можна тільки шляхом багаторазового повторення і закріплення навичок графічно і орфографічно правильного письма.

При навчанні української та російської мов як іноземних письму відводять роль сполучної ланки між говорінням, читанням і аудіюванням. Такий комплексний розвиток всіх видів мовленнєвої діяльності на початковому етапі навчання створює передумови для формування усного та писемного мовлення на наступних рівнях, де студентів навчають написання конспектів, анотацій, рефератів, проектних і курсових робіт в контексті майбутньої професійної діяльності.

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що письмова мова, зберігаючи мовні і фактичні знання, служить надійним інструментом мислення, стимулює говоріння, слухання і читання на іноземній мові, виступає незамінним засобом контролю і закріплення отриманих знань. У виші письмо, безумовно, не є метою навчання іноземних мов, проте його вживання як засобу навчання є потрібним для розвитку продуктивних і перцептивних мовленнєвих навичок, оскільки письмова фіксація мовних одиниць допомагає формувати у студентів механізм породження та сприйняття іноземної мови.

Список використаних джерел

1. Білан Н.М. Роль письма на заняттях з іноземної мови / Н.М. Білан // Матеріали ІІІ Міжнародної наукової інтернет-конференції «Сучасний соціокультурний простір 2016». – <http://int-konf.org>
2. Лурия А.Р. Нейролингвистические исследования / А.Р. Лурия. – М.: Академия, 2002. – 328 с.

3. Косогова В. Роль обучения письму в полноценном психическом, умственном и личностном развитии [Электронный ресурс] / В. Косогова, И. Гольдберг. – Режим доступа: psyfactor.org/lib/graphology10.htm
4. Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению / Е.И. Пассов. – М.: Русский язык, 1989. – 276 с.
5. Румянцева И.М. Психология речи и лингвопедагогическая психология / И.М. Румянцева. – М.: ПЕР СЭ, 2004. – 316 с.
6. Сорокина И. Г. Обучение письму как компонент подготовки по иностранному языку / И.Г. Сорокина, Т.К. Цветкова // Вопросы филологии. – 2010. – № 1 (34). – С. 82–90.
7. Трунов Д.Г. От письма – к клавишам: анализ потерь / Д.Г. Трунов // Обсерватория культуры. – 2011. – № 2. – С. 124–127.
8. Усачев В.А. Обучение письму как одно из средств овладения иностранным языком [Электронный ресурс] / В.А. Усачев. – Режим доступа: http://rusnauka.com/4_SND_2009/Pedagogica/40319doc.htm

References

1. Bilan, N.M. *Rol pysma na zaniattiakh z inozemnoi movy* [The role of writing in foreign language lessons]. *Internet-konferentsiia "Suchasnyi sotsiokulturnyi prostir 2016"* [Internet conference "Contemporary socio-cultural space in 2016"]. Available at: <http://int-konf.org> (In Ukrainian).
2. Luria, A.R. (2002). *Neirolinhvisticcheskie issledovaniia* [Neurolinguistic research]. Moscow, Akademiia Publ., 328 p. (In Russian).
3. Kosohova, V. & Holdberh, I. *Rol obuchenii pismu v polnotsenom psikhicheskom, umstvennom i lichnostnom razvitii* [The role of learning to write in the full mental, intellectual and personal development]. Available at: psyfactor.org/lib/graphology10.htm (In Russian).
4. Passov, E.I. (1989). *Osnovy komunikativnoi metodiki obuchenii inoiazыchnomu obshcheniiu* [Fundamentals of communicative methods of teaching foreign language communication]. Moscow, Russkii yazyk Publ., 276 p. (In Russian).
5. Rumiantseva, I.M. (2004). *Psikholohiia rechi i linhvopedahohicheskaiia psikholohiia* [Psychology of language and linguistic educational psychology]. Moscow, PER SE Publ., 316 p. (In Russian).
6. Sorokina, I.H. & Tsvetkova, T.K. (2010). *Obuchenie pismu kak component podhotovki po inostrannomu yazyku* [teaching writing as a training component in a foreign language]. *Voprosy filologii* [Philology Questions], no. 1 (34), pp. 82-90 (In Russian).
7. Trunov, D.H. (2011). *Ot pisma – k klavisham: analiz poter* [From the letter – the keys: loss analysis]. *Obseratoriia kul'tury* [Cultural observatory], no. 2, pp. 124-127 (In Russian).
8. Usachev, V.A. *Obuchenie pismu kak odno iz sredstv ovladeniia inostrannym yazykom* [Teaching writing as a means of mastering a foreign language]. Available at: http://rusnauka.com/4_SND_2009/Pedagogica/40319.doc.htm

В статье рассматриваются принципы и методы обучения письму, которые используются в современной методике преподавания иностранных языков, определяется роль письма в формировании адекватного психофизиологического и интеллектуального развития личности вообще и продуктивной иноязычной речи в частности, указываются проблемы, возникающие у иностранных граждан при овладении навыками письма на начальном этапе обучения украинскому и русскому языкам.

Ключевые слова: письмо, письменная речь, графические и орфографические навыки письма, аналитический и синтетический методы, цель и средство обучения иностранным языкам.

This article discusses the principles and methods of teaching writing used in modern methods of teaching foreign languages. It determines the role of writing in the formation of adequate psycho-physiological and intellectual development of an individual in general and productive foreign speech in particular, indicates problems encountered by foreigners in mastering writing skills at an early stage of learning the Ukrainian and Russian languages.

Key words: writing, written speech, graphics and spelling writing skills, analytical and synthetic methods, the purpose and means of teaching foreign languages.

Одержано 25.10.2016.